

**Kugbɔnku kùà Pɔl kɛlɛ' kɪ dɛ'
Erom
yaab nnɔ
Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu tɛ
ma bo**

Yesu ya tond Pɔl nɛ kɛlɛ' kugbɔnku kuu nɔ. U yé Suf nɛ, kɪ maa' Tars ya du ni. U là bɛn Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gɛr mɔnmɔnm nɛ, kɪ yé Farisiɛn, ka sè yiko ya gɛr bo. U là jèndɛh Kristo yaab cɛɛn nɛ. Nɛ kɪ tí lá joh Damas bó wɔ rí tí jèndɛ ni' mɔ bó yaab. Kristo jɛ' wɔ usɛn, kɪ tien' wɔ u'yɔ, nɛ u jɪ tɔkɛh binib wɔn Kristo ya gɛr.

Pɔl ya sɛn ya jom nta bo nɛ u kɛlɛ' kugbɔnku kuu kɪ dɛ' Erom yaab. Bi'ni biba là teke' Kristo kɪ jin' ka yé Sufmbɛ. Ama Sufmbɛ bà teke' Kristo kɪ jin' kɪ juore' kɪ pɛ yiko bo ya biba lienh kɪ teh bà ɲa yé sufmbɛ nnɔ mɔ li boh yiko nnɔ nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl kɛlɛ' kugbɔnku kuu nɔ.

Kí cin iyul 1 kí tí baa iyul 8, Pɔl ye unisaal kɛ yé ubiɛrdaan nɛ. Nɛ yiko ɲa rí frɛ kí ñɛn nil biɛrɛ ni. Ama unil kɛ li ɲmɛrɛ kí ñɛ mitekjim nin Mifuoñanm ya torm bo nɛ.

Kí cin iyul 9 kí tí baa 11, Pɔl kɛlɛ' Uwien ya nib Israyɛl yaab nin Kristo yaab ya gɛr nɛ. Kristo yaab ya tekjim tɛ tɛn busubu nɛ. Bu'ñaan cin' Sufmbɛ ya bùɔl nɛ. Ama na yé Sufmbɛ kɛ nɛ teke' Kristo kɪ jin'. Nin nɛn kɛ ɲɔ Uwien biɛ kɪ yíɛ bɛ nɛ kɪ yih bɛ u'yaab.

Kí cin iyul 12 kí tí baa 15, Pɔl wuɔn' binib li pukeh Uwien ma bo nin bi li ɲmɛ nin tɔb ma bo, kɪ sɛrɛ'

bà ya tekjim faa be ní li ciuh ki dienh bà ya tekjim ña faa nnò. U tí fòre' nin ifuonde ne (liyul 16).

Ifuonde

¹ Min Pòl ne kieh ne kugbònkú kuu. N yé *Yesu Kristo ya tonsònl ne. Uwien ne yin' nni ní li yé Yesu Kristo ya tond, ki gènde' nni ní li kpaandeh wòn Uwien ya gbemòmònt. ² Uwien là pùon' te ti ya gbemòmònt ne haali uyoyo, ki cère' u'ñòbonsòknb kele' tù u'gbònkú ni. ³ Tù lienh u'Bijé bo ne. U tien' u'ba unisaal ne bi maa' wò *Dafid ya lon-tunku ni. ⁴ Ama *Mifuoñaanm bo ne Uwien wuòn' kí ye u yé u'Bijé kí cère' u ñmòbe mituòm kí ñe u'mèkrm bitenkpiib ni bo. Wòn ne yé *Yesu Kristo tí'Yonbdaan. ⁵ Wòn bo ne n laa' mijuokm kí yé u'tond, ñò u'yel bo ní li tòkeh inibol ke kí teh be ní teke wò kí jí, kí li boh wò. ⁶ Ní'mò te inibol nnò ni ne, kimé *Yesu Kristo yin' ní'mò ne. ⁷ N kieh kugbònkú kuu ní de ninbi bà ke te Erom ya du ni Uwien yíe ne, kí yin' ne kí tien' u'yaab nnò ne. Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke ne, kí de ne uyènduòn.

Pòl nuunh wò ní jo kí tí fuonde Kristo yaab bà te Erom ní nnò

⁸ Micincinm n li kpié kí faare n'Wien ne. *Yesu Kristo bo ne n li faareh wò ní'ke bo, kimé bi lienh uñèndun ní ní'ke saan ní'tekjim bó. ⁹ Wòn Uwien wà n sònh nin n'fèl ke kí dienh wò u'Bijé ya gbemòmònt ya tòkm ní nnò ne yé n'mònkunl kí ye n tuu kí tien' ní'bó n'kaare ni. ¹⁰ N kàareh kí miéh wò uyo ke kí teh u tuo' la, wò ní de nni usen ní baa ní'saan ne. ¹¹ Kimé n'nun món ní le ne kí cère ní le *Mifuoñaanm ya paabu ñò kí tùòre kí li faa

mitekjim ni ne. ¹² N len' na no ya tingi si: n baa' ni'saan la, min nin ninbi, wa ke ri saake u'to ya gbenent ki ne ti nmobe mitekjim ma no bo ne. N ya tekjim ri saake ni'gbenent, ni'mo yaam ri saake n'yaar.

¹³ N'yaabe, n yie ni li ben ki ye n tuu ki bobndeh ri baa ni'saan ne, ka laan laa' bonl. N yie n'tuonl ri cuon ni'mo saan ten li cuon' ma iniboto saan no ne. ¹⁴ Ni ye liwobl ne n'bo ri take binib ke tigbemant, ba ya nun wende' nin ba ya nun na wende', ba ben niba nin ba na ben niba mo. ¹⁵ Nen bo ne n'nun mon ri take ninbi ba te Erom ni mo tigbemant no.

Tigbemant ye Uwien ya tuom ne

¹⁶ Fe na nmobe nni tigbemant ya takm bo. Tu ye Uwien ya tuom ne, ki li nmien binib ba ke teke' tu ki jin': ba ye *Sufme mikpiem nin ba na ye *Sufme mo. ¹⁷ Kime tun ne wongeh Uwien niikeh na bo ki buh binib bigbemandeb. U niikeh mitekjim baba bo ne ki buh binib bigbemandeb ten ni kele' ma u'gbanku ni ki ye: «Ugbemandaan li fuobe u'tekjim bo ne.»

Binib ke bre ne

¹⁸ Uwien wongeh haali paaki bo ne ki teh u'mutuol fii' binib bo. Kime bi sanh itonbiere ne ka pe u'bo, ki piendeh tigbemant ya sen bi'tonbiere no bo. ¹⁹ Kime bi ben unisaal li fre ki bende na ke Uwien bo. Won Uwien ne wuan' be ne. ²⁰ Iman, haali unendun ya cincinyo ki la baa fenfennano, nib na kpele ki laa' Wien nin bi'nunbu, ama bi lenh u nen' tibont ta ne ki bendeh ki teh u manbe ki ye Uwien, ki nmobe mituom ma na nmobe gbenm. Nen bo ne ba ji li fre ki ye ba ben wo.

21 Nin bi ben wə ma ke nno, ba kpierekreh wə ki ye u yé Uwien, ka faareh wə mə. Ama bi juore' nin bi'yennaalkuon ne, ka ηmobe yenm, ki te libənbənl ni. 22 Bi yih bi'ba biyenfodenb ne, ki nín ji yé ijər. 23 Bi daan' Uwien wə ηa rí kpo ya kpiekm, ne ki lèbe' ki kpierekreh unisaal wə li kpo ya nennənku nin inuən nin itaan inan ya went nin tiwenbelnkaar ya nennent.

24 Nen bo ne Uwien seln' be, bi pe bi'yenm yie na bo, ki sɔnh tijəkt ya tūon, ki jindeh bi'ba ife. 25 Bi taa' kutonnənku ne ki lèbe' Uwien ya gbemənt, ki pukeh tibont tà Uwien ñen' tū, ki sɔnh itūon ki dienh tū, ki daan' wən Uwien wə ñen' tibont nno ke ki kpe kupenpeku uyo wə ηa ηmobe gbenm nno. Ami.

26 Nen bo ne Uwien seln' be, be rí li sɔnh ife ya tūon bi'yenm yie ma bo. Ne bi'puob teh na ηa kpe tienm, ki daan' miduənm nin bijeb, ki duəndeh nin bi'piitəb. 27 Bijeb mə daan' miduənm nin bipiib, bi'menku kəh bijetəb ni ki gbiekeh, ne bi teh na ηa kpe tienm, ki yé ife nin bi'jetəb. Nen bo ne bi lenh bi'yul bo ya tudere wə kpe bi'tuonbiere nno.

28 Ba tange' Uwien ma nno, ne u seln' be, be rí li ηmobe yennaalfenm, kí li teh na ηa kpe tienm. 29 Bi cère' mitetem mə ke ηa mən ya bol nin mibiern nin ununfəke nin iponponbe nin linikul nin ikənkən nin milerkjim nin iyenmaalbiere ne yebre' nin be. Bi yé bitonnendənb ne, 30 ki yé bitenfuonb, ki yé Uwien ya nennəndb, ki yé bikelnbaandənb, ki yie tigbengt nin tinacenkpekuont, ki yé idukond, ka boh bi'naambe nin bi'baambe, 31 ki yé ijər, ki yé binib bà ba du bi'bo, ki yé binunkuondənb, ka muəh nil cəcək. 32 Bi ben Uwien sien' ki ye binib

teh nnɔ la, bi kpɛ mikuum nɛ. Nin nɛn kɛ bi tuu ki teh nnɔ nɛ, ka juore' nɛn baba bo, ki liɛbe' ki saakreh binitɔb bɔ mɔ teh nnɔ ya gbɛnɛnt.

2

Uwien li bu unil kɛ tibuur

¹ Tɔ, sin unil wɔ biindeh a'tɔ nnɔ, a yie la, á li yé wɔ kɛ, a'mɔ te libiil ni nɛ Uwien saan. A biindeh a'tɔ ma nnɔ a biindeh a'ba nɛ. Kimɛ a biindeh wɔ ná bo nnɔ, a'mɔ teh nɛn nɛ. ² Ti bɛn ki ye Uwien dieh binib bɔ teh tu ya bont ya tub la, u ηmɔbe imɔn nɛ. ³ Sin unil wɔ biindeh binitɔb bɔ teh tu ya bont, ki mɔ teh tɔ nnɔ, a maaleh ki teh a li ñɛ tibuur ni Uwien saan nɛ-ɛɛ? ⁴ Uwien tien' ηɛ tinimɔnt ki gbien', ki ηmɔbe a'bo lifɛsɔngl nin kuminku, nɛ a yin' nɛn kɛ fɛnm-ii? Nɔ bɛn ki ye Uwien tien' ηɛ tinimɔnt ηɔ á lɛbre a'tetem nɛ-ɛɛ? ⁵ A'yul faa, ηa yie á lɛbre a'tetem ma nnɔ, a bondeh a'ba bo Uwien ya benpiebcien nɛ, ki gu lidaali là u'mutuol li fii binib bo wɔ ní bu bɛ tibuur ni'donbó nnɔ. ⁶ Nɛn daali nɛ u li jiin unil kɛ u'tuon kpɛ ma bo. ⁷ Binib bɔ mɔndeh ki sɔnh ituon yà mɔn, ki nuunh ukpieke nin lisel nin limiel là ηa ηmɔbe gbɛnm Uwien saan nnɔ, Uwien li cɛre bɛn nɛ ní li tuu ki fuobe nin wɔ. ⁸ Ama binib bɔ pɛ bi'yɛnm yie ná bo, ki wie' tigbɛmɔnt ya sɛn, ki pɛ tibonbiert ya sɛn bo nnɔ, Uwien ya mutuol li fii, u'benku ni ní piebe bi'bo kí gbien. ⁹ Binib bɔ kɛ teh ná bre nnɔ, ijend nin micɛcɛkm li lu bi'bo. Ní li lu bɔ yé *Sufmbɛ nin bɔ ηa yé *Sufmbɛ kɛ bo nɛ. ¹⁰ Ama bɔ kɛ teh ná mɔn li lɛ ukpieke nin lisel nin uyɛnduɔn. Bɔ yé *Sufmbɛ nin bɔ ηa yé *Sufmbɛ kɛ li lɛ nɛ, ¹¹ kimɛ Uwien ηa ηmɔbe gɛngɛnde.

12 Binib bà ke ña ben *yiko ki teh nà bre la, bi li kpo, ama Uwien ña ní ñi *yiko bo kí bu be buur. Ama binib bà ke ben *yiko ki teh nà bre nnɔ Uwien li ñi *yiko nnɔ bo ne kí bu be tibuur. 13 Kimɛ na yé bà ben *yiko ne yé bigbɛm̀ndɛnb Uwien saan, ama Uwien bùh bà teh *yiko nnɔ ye ma bo ne bigbɛm̀ndɛnb. 14 Bà ña yé *Sufmbɛ, ka ben *yiko ñɔ ki teh *yiko nnɔ ye ma nnɔ, ba ben ma ki teh nnɔ, bi'yɛnmaale ne yé bi'yiko. 15 Bi teh nnɔ ma nnɔ, nɛn ne wɔngɛh ki teh yiko ye nà nnɔ te bi'yɛnm ni ne. Bi'yɛnm ni bi ben nà mɔn nin nà bre. Nɛn bo ne bi'yɛnmaale biindeh be uyo uba, ki teknh be uyotɔ mɔ. 16 N tɔkeh binib tigbɛm̀nɔnt tà nnɔ wɔngɛh ki teh ní lá li te nnɔ ne lidaali là Uwien li cɛre *Yesu Kristo ní bu binib tibuur, kí cɛre be ní ñɛn nà ke buɔ bi'fɛl ni upaan bo nnɔ.

Sufmbɛ nin yiko ya gbɛr

17 Tɔ, sin Suf wà lienh ki teh a yé Suf, ki du *yiko bo baba, ki jɛbnh a'ba ki teh a ben Uwien, 18 ki ben u yíe nà, ki ben nà mɔn nin nà ña mɔn, kí ñɛ *yiko bo, 19 ki maaleh ki teh a yé ununyaan ne ki ðɛh ijùɔn, ki yé bà te licinñunl ni ya wenwenku, 20 ki wɔknh ijɔr mibɛnm, ki wɔknh mubumu, kime a ben *Uwien ya yiko ma nnɔ, a maaleh ki teh a ben tibont ke ne, ki maaleh ki teh a lienh nà ke nnɔ yé tigbɛm̀nt ne. 21 Tɔ, sin wà wɔknh bitɔb nɔ nnɔ, be tien' ña wɔknh a'ba? Sin wà tɔkeh binib ki teh bi la suh nnɔ, be tien' a suh? 22 Sin wà lienh ki teh nib la teh nanmaale nnɔ, be tien' a teh lè? Sin wà ña yíe á cii bule ya nu nnɔ, be tien' a suh tibudur ya bonti? 23 A jɛbnh a'ba *yiko bo, ki liɛbe' ki saah wɔ ma nnɔ, a yuɔndeh Uwien ne. 24 Kimɛ ní kele' *Uwien

ya gbɔnku ni ki ye: «Ninbi ne cèreh inibotɔ sukreh Uwien.»

²⁵ Tɔ, a jɛ' a'punl ki boh yiko la, upunjɛ ɲmɔbe kpɛle ne. Ama a jɛ' a'punl ki saah yiko la, nɔ te ten ɲa jɛ' ne. ²⁶ Wà ɲa jɛ' punl, boh *yiko la, Uwien ya bùol nɔ te ten u jɛ' u'punl ne. ²⁷ Sin wà yé Suf ki ɲmɔbe yiko, u kele' kugbɔnku ni, ki liɛbe' ki jɛ' a'punl mɔ nnɔ, ɲa boh *yiko nnɔ ma nnɔ, wà ɲa jɛ' punl, ki boh wɔ nnɔ ne li bu ɲe tibuur. ²⁸ Na yé unil wà yé Suf upaan bo baba ne yé Sufmɔn. Na yé wà jɛ' u'punl bi'ke laa' u jɛ' ne yé upunjɛmɔn. ²⁹ Suf ya yɛnm ne wɔngeh ki teh u yé Sufmɔn. Upunjɛmɔn nɛ lifɛl ni ne. U ya punjɛ nɛn' *Mifuoñaanm saan ne, wa nɛn' *yiko wà bi kele' wɔ kugbɔnku ni nnɔ. Na yé binib ne li pèke wà yé Sufmɔn, Uwien ne li pèke wɔ.

3

Uba ɲa te ki yé gbɛmɔndaan Uwien saan

¹ *Sufmbɛ ya kpɛle nɔn si ba? Bii bi'punjɛ ɲmɔbe kpɛle-ee? ² Ni'ke ɲmɔbe kpɛle wà yebe ne isen ke ni, kimɛ Uwien kpiɛ' ki taa' u'gbɛr ki ɲukn' bɛn ne. ³ Ni ye nè nɔ wuɔn kí ye ba? Ni ye nè nɔ wuɔn kí ye bi'ni biba ɲa paan' Uwien ye ma bo la, nɔ li pien Uwien u la tien u ye ma bo ne-ee? ⁴ Na nɔ tien nnɔ fiebu. Binib ke yé bitonnɛndenb mɔnɔn la, Uwien wɔn tuu ki yé ugbɛmɔndaan ne ten nɔ kele' ma u'gbɔnku ni ki ye: «A'lenm ni ne bi li bɛnde kí ye a yé ugbɛmɔndaan. Bi bun' nin ɲe tibuur la, a li faake nin bɛ.»

⁵ Tɔ, nɔ yé ti teh nà ɲa cuube nɔ wɔngeh ki teh Uwien yé ugbɛmɔndaan la, ti nɔn ji li len kí ye ba?

Ti li ye Uwien diɛh ti'tub la, u teh nà ɲa cuube nɛ-ɛɛ? (N lienh binib lienh ma bo nɛ.) ⁶ Na te nnɔ fiebu. U teh nà ɲa cuube la, u li tien mila kí bu uɲɛndun ya nib tibuur-i?

⁷ Tɔ, nǐ yé n'tonnɛnku wɔngɛh Uwien ya gbɛmɔ̀nt ki cèreh binib kpiɛkreh wɔ la, bɛ tien' u diɛh n'tub ki teh n yé ubiɛrdaan-i? ⁸ Tí li teh nà bre ɲɔ nè ní kɛnde nà mɔ̀n-ii? Binib biba sukreh tɛ ki teh ti lienh ki teh nnɔ nɛ. Bidɛnb li lɛ utudɛrɛ wà bi kɛrɛ wù nɛ.

⁹ Nǐ ye nè ní wuɔn kí ye ba? Nǐ ye nè ní wuɔn kí ye tinbi Sufmbɛ, ti cɛn' binitɔb nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu. N là wɔkn' nɛ ki ye *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ kɛ te ibiɛrɛ ya yonbt ni nɛ. ¹⁰ Nɛn nɛ kele' *Uwien ya gbɔ̀nku ni. Nǐ kele' ki ye:

«Uba mɔ̀nɔn ɲa te ki yé gbɛmɔ̀ndaan,

¹¹ uba ɲa te ki ɲmɔ̀be yɛnfuom,

uba ɲa te ki nuunh Uwien,

¹² bi'kɛ dàan' u'sɛn nɛ,

ki taan' ki juore' fɛnm.

Uba mɔ̀nɔn ɲa te ki teh nà mɔ̀n.

¹³ Bi'niɛke yɛ tɛn itɛnkpiifɛle nɛ,

bi'lɛn ya tòn si milɛrm baba nɛ,

Bi'ñuɔn ɲmɔ̀be tilɔbr tɛn iwaalɛb nɛ.

¹⁴ Inɔ̀bonbil nin miɲùm baba nɛ gbe bi'ñuɔn ni.

¹⁵ Bi'taan ton linikul bo nɛ.

¹⁶ Bi'ñɛn' nà kɛ saan la, bi saah nɛ,

ki kuɔndɛh binitɔb micɛcɛkm ni.

¹⁷ Ba bɛn yɛnduɔn ya sɛn.

¹⁸ Ba fɛngɛ Wien.»

¹⁹ Tɔ, ti bɛn ki ye *yiko len' nà kɛ nnɔ, u len' ki de' binib bà li boh wɔ nnɔ nɛ, ɲɔ uba la dule niba bo kí ye wa bii'. Nnɔ nɛ uɲɛndun ya nib kɛ li bɛnde

kí ye bi ηmabe libiil Uwien saan. ²⁰ Nen bo ne unil teh *yiko ye ma bo la, na ní cère Uwien ní bù wə gbemàndaan. Yiko cèreh binib bəndeh nà yé ibiere baba ne.

Uwien büh binib bigbemàndenb mitekjim bo ne

²¹ Fənfənnə wuə Uwien ji wuən' u ñeh usen wà ki büh binib bigbemàndenb, na yé u tukndeh *yiko ye ma bo ne. Yiko nin Uwien ya ñəbonsəknb là juə' ki len' nen ne u'gbənkū ni. ²² U büh binib bigbemàndenb bi'tekm *Yesu Kristo kí ji bo ne. Bà ke teke' *Yesu Kristo ki jin' la, u büh be bigbemàndenb ne. Kime bi'ke te miba ne. ²³ Bi'ke tien' ibiere ne ki luə' Uwien ya kpieke. ²⁴ Ama Uwien ya juokm bo ne u bù' be bigbemàndenb *Yesu Kristo ya tuərl là de' be ki wiə' nnə bo. Na yé bi'nimənt bo ne. ²⁵ Uwien taa' wən ne ki tien' lituərl u'səm bo, ki de' bà ke teke' wə ki jin' ki wiə', ki wuən' wən Uwien ya gbemənt, ka dərə' binib ya tub bi'biere bo uyo bo, ²⁶ u là duən' u'yenm uyo wà nnə. Fənfənnə wuə u wuən' u'gbemənt ki ye wà ke teke' *Yesu ki jin' ne yé ugbemàndaan. U tien' nnə ηə binib ní bende kí ye wən Uwien ne yé ugbemàndaan.

²⁷ Ní te nnə la, uba biə ki ηmabe u li jəbn u'ba nà bo-oo? Ní yé fənm. Na yé binib ya tūon bo ne Uwien büh be bigbemàndenb, u büh be bigbemàndenb bi'tekjim bo ne. ²⁸ Kime ti ben ki ye Uwien büh unil ugbemàndaan u'tekjim bo ne, na yé u teh *yiko ye ma bo ne u bù wə ugbemàndaan. ²⁹ Uwien yé *Sufmbə baba ya Wien ne, ka yé bà ηa yé *Sufmbə ya Wien-ii? U yé bi'mə ya Wien ne. ³⁰ Kime Uwien te uba ne. Wən ne büh bà

yé *Sufmbε nin bà ηα yé *Sufmbε bigbεmòndεnb mitekjibaabm bo. ³¹ Ti lienh nà nnò, nĩ ye nε rí ye mitekjim bo *yiko ηα ji yé bonn nε-εε? Nnò ηα nĩ! Ti wòngēh *yiko cinbe ki te ma bo nε.

4

Uwien bù' Abraham ugbεmòndaan u'tekjim bo nε

¹ Tò, ti li ye ba kí taa kí jo ti'yaajε *Abraham ya gbεr bo? Wòn nin u'yul là laa' ba?

² Nĩ bi yé u'tùonmònmòn nε cèrε' Uwien bù' wò ugbεmòndaan la, u bi ηmòbe u li jεbn u'ba nà bo.

Ama Uwien ya bùol na te nnò. ³ Kimε nĩ kεle' *Uwien ya gbònkun ni ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nεn bo nε Uwien bù' wò ugbεmòndaan.»

⁴ Unil sòn' lituonl ki teke' nibonn la, na yé paabu, nĩ ye u'paaku nε. ⁵ Unil wà ηα nuunh Uwien rí juoke wò u'tùon bo, ama ki teke' wòn Uwien wà juokeh bibiεrdεnb nnò ki jin' la, u'tekjim bo nε

Uwien li bù wò ugbεmòndaan. ⁶ Nnò nε *Dafid mò là pokn' binib bà Uwien bù' bε bigbεmòndεnb, ka tukn' bi'tùon nnò ya mòm bo. *Dafid là ye:

⁷ «Binib bà Uwien fèrε' bε bi'biil, ki subn' bi'biere bo nnò, u'mòm te bi'bo.

⁸ Unil wà Yonbdaan ηα rí tange u'biere nnò u'mòm te udaan bo.»

⁹ Mimòm nnò te ki de' bà jie' ipun baba nε bii mĩ te ki de' bà mò ηα jie' nε? Tí liεbe ní *Abraham ya gbεr bo. Ti ye u teke' Uwien ki jin' ma nnò nε cèrε' Uwien bù' wò ugbεmòndaan. ¹⁰ U lε yo ba nε u bù' wò ugbεmòndaan-i? Uyo wà u jie' u'punl nnò bii uyo wà wa laan là jie' nε? Uyo wà wa laan là jie' nnò nε. ¹¹ Ni ya puoli bó nε Uwien cèrε' *Abraham

jiε' u'punl. Upunjiε nnɔ nε yé kudĩεku kùà wəngɛh ki teh *Abraham ya tekjim bo nε Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan ki laa' wa laan jiε' punl. Nɛn nε cèrɛ' *Abraham yé binib bà kε teke' Uwien ki jin' ka jiε' pun ya yaajε ηɔ Uwien ní bù bi'mɔ bigbɛmɔndɛnb. ¹² Binib bà jiε' ipun, ka pε upunjiε baba bo, ama ki tɛkn' *Abraham ya taal ni, ki teke' Uwien ki jin' tɛn *Abraham là teke' Uwien ki jin' ma, ki laa' wà laan jiε' punl nnɔ, u yé bi'mɔ ya yaajε nε.

Uwien pùon' binib bà teke' wɔ ki jin' nnɔ mimɔnm

¹³ Na yé *Abraham là bon' *yiko nε Uwien pùon' ki ye uɛɛndun li yé wɔn nin u'yaabii ya faal, kimε mitekjim bo nε Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan. ¹⁴ Nĩ yé Uwien bi pùon' ki ye uɛɛndun li yé bà boh *yiko nnɔ ya faal nε la, mitekjim ηa ji bi li ηmɔbe kpɛle, lipuonl nnɔ mɔ bi li juore fɛnm nε. ¹⁵ Kimε *yiko ya saam nε cèreh Uwien ya mutuol fih binib bo. Yiko ηa te la, unil li saa wɔ-ɔɔ?

¹⁶ Nɛn bo nε Uwien pùon' lipuonl mitekjim bo, ηɔ lè ní li yé bupaabu, kí li kpε *Abraham ya yaabii kε bo. Na yé lí li te kí de bà pε *yiko bo baba nε, lí li te kí de' bà mɔ teke' Uwien ki jin' tɛn *Abraham nnɔ nε. Kimε *Abraham yé tinbi bà kε teke' Uwien ki jin' nnɔ ya yaajε nε. ¹⁷ Tɛn nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N tien' ηε inibol ligol ya yaajε.» *Abraham nε yé ti'kε ya yaajε Uwien ya nun bó. Wɔn Uwien nε mɛkreh bitɛnkpiib, nε ki naanh tibont nin u'ñɔbon. ¹⁸ Nĩ là naan lipuonl nnɔ ηa ní tien nε. Nin nɛn kε *Abraham tuu ki daan nε. U teke' Uwien ki jin' nε Uwien tien' wɔ inibol ligol ya yaajε. Tɛn nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «A'yaabii li yebe ka ηmɔbe fuul.» ¹⁹ Nĩ là sɛn'

waamu ne wə́ ní lɛ ibin kobk, ki bende' ki ye u neke mikum, ne u'po Sara mə tonde' ki yé unɔl. Ama nin nen ke *Abraham ya dum ɲa kùore' waamu mənən. ²⁰ *Abraham ɲa maale' milele lipuonl nnə bo, u'dum mə ɲa kùore', ama u tùreh ki faakreh mitekjim ni ne, ki kpiɛkreh Uwien, ²¹ ki cinbe ki ben ki ye Uwien pùon' nà nnə, u ɲməbe mituəm mà u li fre kí tien nè. ²² Nen bo ne Uwien bù' wə́ ugbəm̀ndaan. ²³ Ní kele' *Uwien ya gb̀nku ni ki ye: «Uwien bù' *Abraham ugbəm̀ndaan.» Na yé *Abraham baba bo ne ní kele' nnə. ²⁴ Ní kele' ti'mə bo ne. Ti teke' Uwien wà cère' Yonbdaan *Yesu məkre' bitenkpiib ni nnə ki jin', ne wən Uwien bù' ti'mə bigbəm̀ndenb. ²⁵ Uwien cère' wən *Yesu ne kpo' ti'biere bo, ki cère' u məkre' bitenkpiib ni, ɲə wən bo wə́ ní bù' tɛ bigbəm̀ndenb.

5

Uwien cère' binib nin wən taan' buñəbu

¹ Tə, ti'tekjim bo ne Uwien bù' tɛ bigbəm̀ndenb, ki cère' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo, tinbi nin wən taan' buñəbu. ² Wən *Yesu Kristo ne cère' ti laa' mijuokm Uwien saan, kimɛ ti teke' wə́ ki jin'. Ti fuobe mi ya juokm ni ne ki ɲməbe lidendenl ki jɛbnh ti'ba ki teh ti li lɛ ukpiɛke Uwien saan. ³ Na yé nen baba bo ne ti jɛbnh, ti jɛbnh ijend mə ni ne. Kimɛ ti ben ti ye ijend ni ne ti lenh lifèl, ⁴ ne lifèl cèreh ti ɲməbe kuminku, kuminku mə dien tɛ lidendenl. ⁵ Lidendenl nnə ɲa ní yuən tɛ. Kimɛ Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm ma nnə, mən ne cèreh ti bende' ti'fèl ni u yíe tɛ ki gbien' ma bo.

⁶ Im̀n, uyo wà ta là ɲməbe tuəm nnə, ne *Kristo teke' tinbi bibierdenb ya kuum ki kpo'. Uwien ne

sien' u ya yo. ⁷ Ni faa nin unil ní teke ugbemàndaan ya kuum kí kpo. Nba la, uba li kaabe kí kpo unimòn bo. ⁸ Ama Uwien wuòn' ki ye u yíe tɛ, ki cèrè' *Kristo teke' ti'kuum ki kpo' uyo wà ti laan là biɛ ki yé bibiɛrdɛnb nnɔ. ⁹ Fɛnfɛnnɔ, *Kristo ya sèm bo nɛ Uwien bù' tɛ bigbemàndɛnb ma nnɔ, bɛ li tien ηɔ wa ji li ñɛn tɛ Uwien ya benpiebe wà we ní nnɔ ni? ¹⁰ Uyo wà ti là yé Uwien ya nɛnnɛndb nnɔ nɛ u cèrè' tinbi nin wòn taan' buñɔbu kí ñɛ u'Bijɛ ya kuum bo. Tinbi nin wòn taan' buñɔbu ma nnɔ, bɛ li tien ηɔ ta ji li ηmɛrɛ u'Bijɛ ya fuobm bo? ¹¹ Na yé nɛn baba bo nɛ ti jɛbnh ti'ba, ti jɛbnh Uwien bo mɔ nɛ. Yonbdaan *Yesu Kristo taan' tinbi nin Uwien buñɔbu fɛnfɛnnɔ ma nnɔ, nɛ cèrè' ti jɛbnh.

Adam nin Kristo ya gbɛr

¹² Unibaab bo nɛ ibiɛrɛ cin' uɲɛndun ni. Ibiɛrɛ nnɔ nɛ tuke' mikuum ki baa', nɛ binib kɛ kpuokeh kimɛ bi'kɛ teh ibiɛrɛ nɛ. ¹³ Kí yaan Uwien ní de Moyis *yiko nnɔ ki laa' ibiɛrɛ te nɛ uɲɛndun ni. Yiko ηa laan là te ma nnɔ, ba là tɔngɛh binib ya biɛrɛ. ¹⁴ Ama kí ñɛ Adam ya yo kí tì baa Moyis ya yo mikuum jinh binib nɛ. Nin ba tien' biɛrɛ tɛn Adam là kɛndɛ' Uwien ya ñɔbu bó ki bii' ma kɛ nnɔ mikuum jinh bɛ nɛ. Adam là yé unil wà we ní nnɔ ya nɛnnɛnku nɛ.

¹⁵ Ama Uwien ya paabu nin Adam ya biil ηa tɛ, ka kpɛ mɔ. Unibaab ya biil bo nɛ mikuum jin' binib bi yɛbe ma nnɔ, bɛ li tien ηɔ unibaab *Yesu Kristo mɔ bo Uwien ηa ní juoke binib bi yɛbe, kí de bɛ bupaabu bù' ní li yɛbe ka ηmɔbe bù' kpɛ nin bà ni? ¹⁶ Uwien ya paabu tien' nà nin unibaab nnɔ ya biɛrɛ tien' nà ηa tɛ. Wòn unibaab ya biɛrɛ

bo nε Uwien ye binib kε kpε utudere. Ama Uwien ya juokm bo nε u bñh binib bigbεmòndεnb nin bi'biere yebe ma kε nnò. ¹⁷ Unibaab ya biil bo nε mikuum ηmòbe mituòm binib kε bo kí ñε wòn unibaab nnò. Nñ te nnò la, bε li tien ηò binib bà laa' Uwien ya nimòncient tà cèrè' Uwien bù' bε bigbεmòndεnb nnò ηa ji li lε Uwien ya fuobm, kí ji libel unibaab *Yesu Kristo bo? ¹⁸ Unibaab ya biil nε tuke' utudere ki baa' binib kε bo. Nnò nε unibaab ya tuonmòmnl mò bo, Uwien bùh binib kε bigbεmòndεnb ki cèreh bi fuobe. ¹⁹ Unibaab ηa bon' Uwien ma nnò nε cèrè' binib kε yé bibiερδεnb Uwien saan. Nnò nε unibaab mò bon' Uwien ma nnò cèrè' binib kε yé bigbεmòndεnb Uwien saan.

²⁰ Uwien lá taa' *yiko ki baa' nε binib ya biil yebrè' ki gbien'. Ama ibiere yebe nà saan la, Uwien ya nimònt mò yebe ni'saan cεεn nε. ²¹ Ibiere là ηmòbe mituòm nε ki tukeh mikuum ki bàareh. Nnò nε Uwien ya nimònt mò ηmòbe mituòm ki cèreh binib yé bigbεmòndεnb u'saan, ki li lε limiel là ηa ηmòbe gbenm kí ñε Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

6

Ti kpo' nin Kristo ma nnò, ti li fuobe nin wò mò nε

¹ Tò, nñ te nnò ma nnò, nñ ye nè ní ye ba? Nñ ye nè ní ye tí li tuu ki teh ibiere ηò Uwien ya nimònt ní li yebrèh nε-εε? ² Na te nnò fiebu. Ti ñεn' ibiere ya wòbl ni ηò, ti li tien mila kí liebe kí li fuobe ibiere ni? ³ Bii na bεn ki ye bi sñi' tinbi bà kε Uwien ya ñunm ti taan' nin *Yesu Kristo nnò ti taan' u'kuum mò nε-εε? ⁴ Bi sñi' tε Uwien ya ñunm ti taan' Kristo ya kuum ma nnò, bi taan' ki sube' tinbi nin wòn

ne. Ne u'Baa Uwien ya kpieke bo, u cère' u mekre' bitenkpiib ni ɲo ti'mo ní li te mifuobfɛnm ni.

⁵ Ne tinbi nin wɔn taan' u'kuum ma nnɔ, ti li taan u'mekrm mo ne. ⁶ Tùre men kí li ben kí ye bi kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo ma nnɔ, bi kpe' ti'tetekpaam mo nin wɔ ne. Mitetekpaam nnɔ la ji ní li ɲmɔbe tuɔm ɲo ti la ji ní li yé ibiere ya yonbe. ⁷ Imɔn, unil kpo' la, u ñen' ibiere ya yonbt ni ne. ⁸ Ti kpo' nin Kristo ma nnɔ, ti teke' ki jin' ki ye ti li fuobe nin wɔ mo ne. ⁹ Ti ben ki ye u mekre' bitenkpiib ni ma nnɔ, wa ji li kpo, kuum ɲa ji ɲmɔbe tuɔm u'bo. ¹⁰ U kpo' bolm miba kpein ne ki gben' ibiere ya tuɔm. Fɛnfɛnnɔ u fuobe, ne u'fuobm nnɔ yé Uwien yaam ne. ¹¹ Nnɔ ne ní'mo li bùh ní'ba ten ní'mo kpo' ki ñen' ibiere ya tuɔm ni, ne ki fuobe ki de' Uwien *Yesu Kristo bo.

¹² Nen bo, ni la ji ní cère ibiere ní li ɲmɔbe tuɔm ní'gbenent tà li kpo nnɔ bo, ki la ji ní li teh tù yé ná. ¹³ Ni la taah ní'gbenenbel ki teh ibiere ten í yé itùonbiere ya jɛwent ne. Ama ni te ten binib bà mekre' ki lièbe' ki fuobe ma nnɔ, taa men ní'ba kí de Uwien, kí taa ní'gbenenbel kí de wɔ ten í yé itùonmɔnmɔn ya jɛwent ne. ¹⁴ Na ji li te biere ya yonbt ni, kimɛ yiko ɲa ji ɲuuke ne, Uwien ya nimɔnt ne ji ɲuuke ne.

Ti ñe ibiere ni ki li teh ná mɔn Uwien ya nun bó

¹⁵ Ní tingi si ba? Tí li teh ibiere kí ye *yiko ɲa ji ɲuuke te, Uwien ya nimɔnt ne ji ɲuuke te-εε? Na te nnɔ fiebu! ¹⁶ Na ben ki ye a taa' a'ba ki de' unil, ki boh wɔ ten a yé u'yonb la, a mɔnbe ki yé udaan ya yonb ne-εε? A taa' a'ba ki de' ibiere la, a yé ibiere ya yonb ne, ne ibiere bàareh nin mikuum ne. Ní yé a tí taa' a'ba ki de' Uwien, ki boh wɔ la, u li bù

ηε ugbemàndaan nε. ¹⁷ Tí faare mεn Uwien. Ninbi bà là yé ibiere ya yonbe uyo uba nnɔ, fεnfennɔ ni ji boh bi wɔkn' nε miwɔknm mà Uwien ya sεn bo nnɔ nin ni'fèl kε nε. ¹⁸ Uwien ñen' nε ibiere ya yonbt ni, nε ki tien' nε tigbemànt ya yonbe. ¹⁹ Ni'jiint bo nε n taa' minisaaltetem ki tien' kunennεnku ηɔ ní fre kí cii. Uyo uba ni là taa' ni'ba ki tien' tijɔnkt nin fεnfεnm ya yonbe nε, ki teh nà ηa kpe sεn Uwien ya nun bó ma nnɔ, fεnfennɔ ní ji rí taa ni'ba kí tien' tigbemànt ya yonbe, kí li yé Uwien ya nib imònmòn.

²⁰ Ni là yé ibiere ya yonbe ma nnɔ, niba ηa là wɔbndeh nε ní li teh nà cuube Uwien ya nun bó.

²¹ Ni là teh tibont tà uyo uba nnɔ, tù ji coh nε ifε nε fεnfennɔ, nε tu'fɔrm là bàareh nin mikuum nε.

²² Ama fεnfennɔ Uwien ñen' nε ibiere ya yonbt ni, ki tien' nε u ya yonbe, nε ni ji teh tibont tà mɔn u'nun bó. Nε mifɔrm, ni li lε limiel là ηa ηmɔbe gbenm. ²³ Ibiere ya paaku si mikuum nε, nε Uwien ya paabu si limiel là ηa ηmɔbe gbenm, Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

7

Yiko nin Kristo yaab ya gber

¹ N'yaabε, n lienh nin ninbi bà nnɔ, ni yé binib bà bεn *yiko mɔnmɔnm nε. Ni bεn ki ye unil te *yiko ya wɔbl ni uyo wà u laan fuobe nε. ² Nnɔ nε *yiko bo uje laan fuobe la, u'po ηa ηmɔbe sεn wɔ rí fii u'saan, ama u'cε kpo' la, u ηmɔbe usεn wɔ rí liebe kí kun ticεr. ³ Upii nεbre' ki kun' ticεr uyo wà u'cε laan fuobe la, bi li yin wɔ upiinaηmaa nε. Ama u'cε kpo' la, wa ji te yiko ya wɔbl ni. U liebe' ki kun' ujetɔ la, ba rí yin wɔ piinaηmaa.

⁴ N'yaabe, ni'mə yaam te nnə nε. Kristo là kpo' ma nnə, ni'mə là kpo' nin wə nε, ka te yiko ya wəbl ni, ni ji yé uba yaab nε. Ni'tingi si: ni ji yé Kristo wà mεkre' bitenkpiib ni nnə yaab nε, ηə tí li sən̄h itùon yà mən̄ ki dien̄h Uwien. ⁵ Imàn, uyo wà ti là pε minisaaltetem bo nnə, *yiko nε là cèreh ti len̄h iyen̄maalbiere, ki teh tibont tà bàareh nin mikuum. ⁶ Fεnfennə ti te ten̄ ti kpo' nε ki ñen̄' nà là co te nnə ni, ka ji te yiko ya wəbl ni. Ti ji pε Mifuoñaanm wəngēh te usen̄faan wà nnə bo nε, ki sən̄h Uwien ya tuonl; ta ji pε Moyis kele' yiko wà nnə là wəngēh te usenkpaan wà nnə bo.

Yiko nε cèreh unil bēndeh ibiere

⁷ Tə, n̄i ye nè ní ye ba? N̄i ye nè ní ye yiko yé ibiere ya bonn nε-εε? Na te nnə fiebu! Kime *yiko ηa bi te la, ma bi li bēnde nà yé ibiere ya bonn. Nà bi kele' *yiko ya gbənkū ni ki ye: «La ηməbe nunfəke la,» ma bi li bēnde kí ye ununfəke yé biere. ⁸ Yiko ya wəbl bo nε ibiere laa' usen̄ ki cère' n ηməbe ununfəke ke ya bol. Yiko ηa bi te la, biere ηa bi ηməbe tuəm. ⁹ Uyo wà ma là bēn yiko nnə, n là fuobe nε. Ama n tí bēnde' *yiko nnə ya wəbl ma nnə, nε ibiere laa' mituəm n'bo, ¹⁰ nε n kpo'. Yiko ya wəbl là bi li de nni limiel nnə, baa' nin mikuum nε min bo. ¹¹ Kime *yiko ya wəbl bo nε, ibiere laa' usen̄, ki lere' nni, ki cère' n kpo'. ¹² Imàn, *yiko nin u'wəbl ñen̄' Uwien saan nε kí mən̄, ki cuube.

¹³ Tə, nà yé nibonmən̄mən̄n nε kpēnde' n'bo mikuum-ii? Na te nnə fiebu! Ibiere nε cère' n kpo'. Nibonmən̄mən̄n nnə bo nε ibiere laa' usen̄ ki ku' nni, ηə yì ní tūəre kí wuən̄ ì yé bà. Yiko nnə ya wəbl nε wuən̄' te ibiere bre ki gbien' ma bo.

Ibiere coh binib tiyonbt ma bo

¹⁴ Imòn, ti ben ki ye *yiko ñen' Uwien saan ne. Min wòn, n yé unisaal ne, ne ibiere cuo' nni tiyonbt. ¹⁵ Ma ben n teh nà, kimε n yíe rí tien nà la, ma teh nen. Ama n nen nà nnò n teh nen ne. ¹⁶ N teh ma yíe rí tien nà la, nen ne wuòn' ki ye n tuo' ki ye *yiko yé nibonmòmòmòn ne. ¹⁷ Nì te nnò la, na yé min ne teh nnò, ibiere yà te nni nnò ne teh nnò. ¹⁸ N ben ki ye bonmòmòmòn ña te nni, n niireh n yé unisaal ma nnò ne. N yíe rí tien nà mòn, ama ma rí fre kí tien nè. ¹⁹ Kimε n yíe rí tien mimòm màmà nnò, ma teh mè. Nà bre, ma yíe rí tien nè nnò, n teh nen ne. ²⁰ N teh ma yíe nà la, na yé min ne teh, ibiere yà te nni nnò ne teh.

²¹ Nèn bo, n laa' n te mitetem mà ni sò: min wà yíe rí tien nà mòn nnò, n lenh n freh ki teh nà bre baba ne. ²² N fe *Uwien ya yiko n'yenm ni cεen ne, ²³ ama n laa' mituòm miba mò te nni, ki mòh nin n'yenmaalmòmòmòn, ki cère' ibiere yà te nni nnò cuo' nni tiyonbt, n te i'wòbl ni. ²⁴ Min wuò ya cεekdaan! Nme li fie nni ibiere yà te nni, ki li baa nin nni mikuum nnò saan-i? ²⁵ N faareh Uwien, kimε wòn ne li fie nni kí ñε ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Min wòn n'yenmaale ni, n te *Uwien ya yiko ya yonbt ni ne, ama minisaaltetem ya sen ni wòn, n yé ibiere ya yonb ne ki te i'yiko ni.

8

Mifuoñaanm ne dienh limiel

¹ Fεnfennò Uwien ña ji li dεre bà yé *Yesu Kristo yaab ya tub. ² Kimε unil yé *Yesu Kristo yò la, *Mifuoñaanm ya tuòm mà dienh limiel nnò, ne ñen'

udaan ibiere nin mikuum ya tuom ni. ³Uwien tien' *yiko ŋa ní fre kí tien ná. Kí ñε unisaal ya jiint bo ne *yiko ŋa là ŋmabe tuom. Nen bo ne ibiere bo, Uwien sɔn' ní u'tiema Bijε uɲendun wuu ni nin tigbenent, tù naan tinbi bibierdenb yaar. Uwien taa' wɔn ne ki tien' lituɔrl ki gben' ibiere ya gber. ⁴U tien' nnɔ ŋɔ tinbi bà daan' minisaaltetem ki pe *Mifuoñaanm yie ná bo ne ní fre kí tien' *yiko ye ná ke mɔnmɔnm. ⁵Binib bà pe minisaaltetem bo nnɔ teh unisaal yie ná ne. Ama bà pe *Mifuoñaanm bo nnɔ, ben teh mi yie ná ne. ⁶Unisaal yie ná nnɔ bàareh nin mikuum ne. Ama *Mifuoñaanm yie ná nnɔ nen dienɛ limiel nin uyenduɔn ne. ⁷Kimε binib bà teh unisaal yie ná nnɔ yé Uwien ya nennendb ne. Ba boh *Uwien ya yiko, ka li li fre kí bo wɔ mɔ. ⁸Bà pe minisaaltetem bo nnɔ ŋa ní fre kí sɔnge Uwien ya yenm. ⁹Ninbi ben wɔn, na pe nisaaltetem bo, ni pe *Uwien ya Fuoñaanm bo ne, kimε Uwien ya Fuoñaanm te ni'ni. Kristo ya Fuoñaanm ŋa te unil wà ni la, udaan ŋa yé u'yo. ¹⁰Kristo te ninbi ni ma nnɔ, ibiere cère' ni'gbenent li kpo mɔnɔn la, *Mifuoñaanm ne yé ni'miel kí ñε Uwien bù' ne bigbemàndenb ma nnɔ bo. ¹¹Uwien wà cère' *Yesu mekre' bitenkpiib ni nnɔ ya Fuoñaanm te ni'ni ma nnɔ, wɔn wà cère' Kristo mekre' bitenkpiib ni nnɔ li de ni'gbenent tà lá li kpo nnɔ mifuoɔm kí ñε *u'Fuoñaanm mà te ni'ni nnɔ bo.

¹²N'yaabe, nen bo ne ti ŋmabe lifɛnl. Ama ta ŋmabe fɛnl nin unisaal ya tetem ŋɔ tí li teh unisaal yie ná. ¹³Kimε ni pe minisaaltetem bo la, ni li kpo ne, ama kí ñε *Uwien ya Fuoñaanm bo, ni wie' unisaal yie ná la, ni li fuobe ne. ¹⁴*Uwien ya Fuoñaanm pekreɛ binib bà ke nnɔ ne yé Uwien

ya bumu. ¹⁵ Uwien de' ne *u'Fuoñaanm mà nnò ña co ne yonbt ñò ní liebe kí sɛn bujɛwaanbu, ama *u'Fuoñaanm ne tien' ne u'bumu, ne ki cèrɛ' ti yih wò ti'Baa.* ¹⁶ *Uwien ya Fuoñaanm nin mi'yul ne kundeh imàñ ti'yɛnm ni ki teh ti yé Uwien ya bumu. ¹⁷ Ti yé Uwien ya bumu ma nnò, ti yé u'faajib mò ne. Ti yé Uwien ya faajib ne tinbi nin Kristo ke. Ti taan' ki jèndeh nin Kristo ma nnò, tinbi nin wòn li taan kí le ukpɛke mò ne.

Uwien lá li kpɛke u'nib

¹⁸ N ben ki ye fɛnfɛnnò ya jɛnd ña ñmòbe be í taa yè kí kpaan nin ukpɛke wà Uwien lá li ñɛn wù upaan bo kí de tɛ nnò. ¹⁹ Kimɛ Uwien ñɛn' tibont tà ke nnò gu nin inunmón ne lidaali là Uwien li wuòn bà yé u'bumu. ²⁰ Uwien ñɛn' tibont tà ke nnò juore' fɛnm. Na yé tù yíe ne ki juore' fɛnm, wòn Uwien ne cèrɛ' tù juore' fɛnm. Ama tù ñmòbe lidɛndɛnl ki ye ²¹ lidaali liba tu'mò li ñɛ mituòm mà kuuleh tù, ki cèreh tù te tiyonbt ni nnò ni, ki mò í le Uwien ya bumu ya kpɛke, ki li te liwiɛl ni. ²² Ti ben ki ye haali nin fɛnfɛnnò Uwien ñɛn' tibont tà ke nnò jèndeh ne ki kpɛndeh tɛn upii ne benh nin imɛrwiɛn. ²³ Na yé tibont nnò baba, tinbi bà Uwien de' tɛ *u'Fuoñaanm, mi yé u'paacindkaabu nnò, ti'mò kpɛndeh ti'fɛl ni ne, ki gu lidaali là Uwien li wuòn kí ye ti mɔnbe kí yé u'bumu, u de' tɛ ki wiɛ' nnò. ²⁴ Ti ñmɛrɛ' ama ní laan yé lidɛndɛnl ne. Unil ñmòbe lidɛndɛnl nibonn bo la, wa laan laa' nè ne. U laa' nè la, na ji yé dɛndɛnl u'bo. ²⁵ Ti ñmòbe

* **8:15** Grɛkmbɛ ya lenm ni bi kele' ki ye: Aba ne. Liñòbonl nnò ñɛn'

*Sufmbɛ ya lenm ni ne, ne li'tingi si: Baa.

lidɛndɛnl nibonn bo, ka laan laa' nɛ la, ti li mɛnde nɛ kɪ li gu.

²⁶ Nnɔ nɛ *Uwien ya Fuoñaanm toreh tɛ ti'jiint ni, kimɛ ta bɛn u yíe tí li kàareh wɔ ma bo. Nɛ *u'Fuoñaanm kàareh wɔ ki dienh tɛ, ki dunh haali nil ŋa ní fre kɪ lɛ u li taa iñɔbon yà kɪ tɛkn mɪ lienh nà nnɔ. ²⁷ Uwien, wà bɛn binib ya fɛl ni te ma bo, bɛn *u'Fuoñaanm ya yɛnmaale. Mɛn nɛ kàareh wɔ u yíe ma bo ki dienh u'yaab.

²⁸ Ti bɛn ki ye Uwien teh tibont tà kɛ nnɔ u teh tù binib bà yíe wɔ ya mɔnm bo nɛ. Bi yé binib bà u yin' bɛ u là bobn' ma bo nɛ. ²⁹ Kimɛ u là bɛn bɛ ki laa' ba laan maa' bɛ, nɛ ki sien' ki ye bɛ ní li naan u'Bijɛ, ŋɔ u'Bijɛ ní li yé kibukpiɛk libugol ni. ³⁰ Uwien yin' bà nnɔ, u là juɔ' ki gɛnde' bɛn nɛ. U yin' bà nnɔ, u cère' bɛn nɛ yé bigbɛmɔndɛnb. U cère' bɛn bà yé bigbɛmɔndɛnb nnɔ, u de' bɛn nɛ ukpiɛke.

Niba ŋa ní fre ki bore tinbi nin Uwien ya yíem

³¹ Ti li len tu lɛ ba kɪ pukn-i? Uwien se ti'ciɛk bó la, ŋmɛ ji li fre kɪ tien tɛ niba? ³² Wa yíe' u'tiɛma Bijɛ mɔnɔn bo, ama u taa' wɔ ki cèbe' wɔ ní tɪ kpo ti'kɛ ya biere bo nɛ. U de' tɛ u'Bijɛ ma nnɔ, bɛ li tien u la juoke tɛ kɪ de tɛ tibont kɛ? ³³ Ŋmɛ li fre kɪ biin Uwien gɛnde' binib bà? Uwien mɔnɔn ye bi yé bigbɛmɔndɛnb nɛ. ³⁴ Nɛn bo, ŋmɛ li fre kɪ ye bi kɛ utudɛrɛ? Yesu Kristo kpo'. Na yé u kpo' baba, u mɛkre' bitɛnkpiib ni mɔ nɛ, ki te Uwien ya jie bó, ki kàareh wɔ ki dienh tɛ. ³⁵ Bɛ li fre kɪ bore tinbi nin Kristo u la li yíe tɛ? Ijɛnd bii uyɛnsaa bii bi jɛndɛh tɛ ma nnɔ bii mikɔnm bii micɛɛkm bii kinunbɔnk bii mikuum-i? ³⁶ Ní te tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Ní kele' ki ye:

«Sin bo ne bi kuuleh te idaan ke,
ki likeh te ten ti ye ipe ne bi tuke ki joh be ri ti kore.»

³⁷ Ama *Yesu Kristo wa ye te nno ya tuom bo ne, ti faa ki cen' wa ke mon' ki faake'. ³⁸ Imon, n ben ki ye niba na te ki fre ki bore tinbi nin Uwien u la ye te. Mikuum, limiel, Uwien ya tondb, paaki bo ya tuom ke ya bol, fenfennno ya gber, uyo wa we ni ya gber, mituom ma ke te ya bol, ³⁹ na ke te paaki bo, na ke te dentingi, Uwien nen' na ke nno, niba na te ki fre ki bore tinbi nin Uwien u la ye te. U wuon' te u'yiem nno ki ne Yonbdaan *Yesu Kristo bo ne.

9

Uwien nin u'nib Israyel yaab ya gber

¹ To, n ye Kristo yo ne ki takeh tigbemont, ma nendeh. N'yenm nin *Mifuoñaanm ne ye bimonkunb ki ye ² n te uyensaacien ni, ne ni wi n'fel ni ki gbiekeh uyo ke. ³ Imon, n bi ye Uwien ri wie nni minum ki bore min nin Kristo, n'yaab ba ye n'bol ya nib nno bo. ⁴ Ben ne ye Israyel yaab. Uwien tien' ben ne u'bumu, ki de' be u'kpieke, ki cuo' nin be kujotieku mibolm ma yebe, ki de' be *yiko, ki wuon' be bi li pukeh wo ma bo, ne ki puon' be ipuon. ⁵ Israyel ya bol cin' nin bi ya yaajeb ne. Uwien ya Nigendke Kristo tien' u'ba unisaal ki nen' bi ya bol ni ne. Won ne ye Uwien ki nmobe mituom tibont ke bo. Won si kupenpeku uyo wa na nmobe ghenm. Ami.

⁶ Na ye Uwien na fre' ki tien' u la puon' lipuonl la nno ne. Ama Israyel ya yaabii ke na cinbe ki ye Israyel ya bol ya nib. ⁷ *Abraham ya yaabii mo ke na cinbe ki ye Uwien ya puonl ya bumu. Kime Uwien la puon' *Abraham ki ye u'bije *Isaak ya

bumu baba ne li ye u'yaabiimɔn. ⁸ Ni'tingi si: na ye unisaal maa' mubumu mɔa ne ye Uwien ya bumu. Uwien ya puonl ya bumu baba ne ye u'bumu, ki ye *Abraham ya yaabii. ⁹ Uwien la puon' *Abraham ki ye ma so: «Ni la ηmɛn no la, n li liebe ni ki le a'po Sara ηuuke kibujɛbuk ne.»

¹⁰ Na ye nen baba: tiere men Lebeka mo ya gber. Wɔn nin ti'yaaje *Isaak la maa' ileb ne, mu ye mujɛmu. ¹¹⁻¹² Ama ba laan la maa' mubumu nno, ki niireh nin mu ri tien na mon bii na bre, ne Uwien juo' ki take' Lebeka ki ye ucien la li tien uwaal ya yonb ne. Uwien len' nno ηo wo ri wuon ki ye wa tukndeh nil ya tuonl bo ki gɛndeh wo, ama u'yiem bo ne u gɛndeh unil, ne miyiem nno ηa ηmabe lebrm. ¹³ Ni te ten ni kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ne. Ni kele' ki ye: «N yie Sakɔb, ne ki nen Esawu.»

¹⁴ Ni te nno la, ti nin li len ki ye ba? Ti li ye Uwien teh na ηa cuube ne-εε? Na te nno fiebu! ¹⁵ Uwien la take' Moyis ki ye: «N yie ri muo unil wa micεεkm la, n muoh wɔn ne. N ti yie ri tien wa tinimɔnt la, n teh wɔn ne.» ¹⁶ Nen bo, na ye unil ya yiem bo, ka ye u'niknm bo ne Uwien muoh wo micεεkm. Uwien ya nimɔnt bo ne u muoh unil micεεkm. ¹⁷ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Uwien take' Farahon ki ye: «N kaan' ηe uber ηo sin bo ri wuon binib n ηmabe mituom ma bo ne, ηo binib ke ri cii n'yel bo utingben ke bo.» ¹⁸ Nno ne Uwien yie wo ri muo wa micεεkm la, u muoh wɔn ne, ne u yie wa ya yul ri li faa la, u cereh li faa ne.

Uwien ya benpiebe nin u muoh binib micεεkm ma bo

19 Nɛn bo, uba li niire nni kí ye: nǐ te nnɔ la, bɛ bo nɛ Uwien kɔnh nin binib ki teh ba teh ni'donbó? Bii u li fre kí ye: ηmɛ li fre kí pien Uwien u la tien u yíe ma? 20 Tɔ, sin unisaalɔ, a tɛn ki yé ηmɛ nɛ ki nieh nin Uwien-i? Timaar li fre kí niire, wà mɛn' tù kí ye «Bɛ tien' a mɛn' tɛ nɔ nnɔ-ɔɔ?» 21 Umaar ηa ηmɔbe sɛn wɔ́ rí tien u'yɔkr u yíe ma-aa? U li fre kí bore tuba kí mɛ lisɛnl là ηmɔbe kuñuɔrku, kí taa tutɔr kí mɛ là ηa ηmɔbe ñuɔrku.

22 Uwien là yíe wɔ́ rí wuɔn biba kí ye u'mutuol fii' bi'bo, ki yíe bɛ rí bɛnde kí ye u ηmɔbe mituɔm nɛ. Nin nɛn kɛ bà fin' u'mutuol ki bi kpɛ mikuum nnɔ, u taa' lifèsɔngl cɛɛn nɛ ki ηmɔbe bɛ. 23 U là yíe wɔ́ rí wuɔn bitɔb mɔ́ kí ye u muɔ' bɛ micɛcɛkm nɛ, ki yíe bɛ rí bɛnde u'kpiɛke yɛbe ki kpɛ ma bo nɛ. U là bonde' bɛn nɛ wɔ́ rí de bɛ ukpiɛke nnɔ. 24 Tinbi nɛ yé u bonde' bà nnɔ. Na yé u yin' tɛ *Sufmbɛ ya bol ni baba nɛ, bà ηa yé *Sufmbɛ mɔ́ te len nɛ. 25 Nǐ te tɛn nǐ kele' ma Ose ya gbɔnku ni nnɔ nɛ. Nǐ kele' ki ye:

«Linibol là ya nib ηa là yé n'yaab nnɔ,
n li yin bɛ n'yaab,
linibol là ma là yíe lè nnɔ,
n li yíe lè.

26 Bi là tɔke' bɛ nà saan ki ye ba yé n'nib la,
bi li yin bɛ ni'saan min Uwien wà fuobe ya bumu.»

27 Israyel yaab bɛn wɔn, *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi mɔ́ là len' bi'gber ki ye: «Israyel yaab yɛbe tɛn likpentɛngbil mɔ́nɔn la, bi'ni binikàankaab nɛ li ηmɛre. 28 Kimɛ Yonbdaan li sɔn u'tuonl kitink bo u là len' ma bo nnɔ kí tǐ gben ka rí taande.» 29 Nǐ liebe' ki te tɛn Esayi tí là len' ma ki ye:

«Yonbdaan mituɔm kɛ ya daan

li maaleh bi'yenm ni ki teh: «ŋmε li dùo paaki bó?» Ni'tingi si: ηmε li jiin Kristo ní? ⁷ Ki la li maaleh mɔ ki teh: «ŋmε li jiire dɛntingi?» Ni'tingi si: ηmε li mɛkre Kristo ní? ⁸ Nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ba? Nĩ kele' ki ye:

«Uwien ya gber nεke a'saan,

ki te a'ñɔbu nin a'fɛl ni.»

Tigber nnɔ yé mitekjim ya gber tà ti tɔkeh tù binib nnɔ nε.

⁹ A yàare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu nε yé Yonbdaan, ki ηmɔbe midum a'fɛl ni ki ye Uwien mɛkre' wɔ bitenkpiib ni la, Uwien li ηmien ηε. ¹⁰ Kimε a ηmɔbe midum a'fɛl ni la, Uwien bù' ηε ugbemɔndaan nε. Nε a yàare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu yé a'Yonbdaan la, Uwien li ηmien ηε. ¹¹ Imɔn, nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Wà ke du u'bo la, fε ηa ní ji udaan.» ¹² Nεn bo, *Sufmbε nin bà ηa yé *Sufmbε ke te miba nε. Bi'ke ya Yonbdaan te uba nε ki teh bà ke muɔh ki yih wɔ mimɔnm. ¹³ Imɔn: «Wà ke li muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nnɔ, wɔn nε li ηmεre.»

¹⁴ Tɔ, binib ηa teke' wɔ ki jin' la, bi li tien mila kí muɔ kí yin wɔ? Ba cii' u'gber la, bi li tien mila kí teke wɔ kí ji? Unil ηa kpaande' tù la, bi li tien mila kí cii tù? ¹⁵ Ba sɔn' nil wɔ ní tĩ kpaande tù la, ηmε li kpaande tù? Nĩ te tɛn nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Binib bà tuke tigbɛmɔnmɔnt ki we ní nnɔ ya cɛnl mɔn cɛɛn nε.» ¹⁶ Nin nɛn ke na yé binib ke nε tuo' tigbɛmɔnmɔnt nnɔ. Nɛn bo nε Esayi là len' ki ye: «Yonbdaan, ηmε tuo' ki teke' ti len' nà nnɔ ki jin'-i?» ¹⁷ Nɛn bo, mitekjim ñɛh tigber ya ciim ni nε, nε tigber nnɔ yé Kristo ya gber nε.

18 Tɔ, n niireh nε-a, Israyel yaab ηa là cii' nε-εε?
Bεn nε là cii'-a!

Ni te tεn ni kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Bi cii' bi'ñɔfaam bó utingbεn kε bo,
bi'ñɔbon jon' utingbεn bo ni'kε saan.»

19 Tɔ, n tí niireh nε-a, Israyel yaab ηa là cii' ni'tingi
nε-εε? Bεn nε là cii' ni'tingi-a! Moyis là len'
ηɔ ki ye Uwien ye:

«N li cère ní li ponbe linibol là ηa yé niba nnɔ,
kí cère bà ηa bεn niba ya bol rí fin ni'mutuol.»

20 Esayi mɔ là mεnge' lifèl ki len' ki ye Uwien ye:
«Binib bà ηa nuunh nni nnɔ, n cère' bεn nε laa' nni.
Binib bà ηa là niireh n'bo nnɔ, n taa' n'ba ki wuɔn'
bεn nε.»

21 Israyel yaab bεn wɔn, u len' bi'gbεr ki ye: «N
tun' liwentunηmenl, nε ki kenbeh ki yih linibol là
ηa boh nni ka ciih n'ñɔbu bó nnɔ.»

11

Uwien ηa wie' Israyel yaab

1 Nεn bo, n niireh nε-a, Uwien wie' u'nib Israyel
yaab nε-εε? Wa wie' bε fiebu. Kimε min Pɔl mɔnɔn
yé Israyel yɔ nε, ki yé *Abraham ya yaabil, ki yé
Bεnsamεn ya lontunku yɔ. 2 Uwien ηa wie' u'nib
bà uyo bo u là juɔ' ki gènde' bε nnɔ. Na bεn nà kele'
*Uwien ya gbɔnku ni Eli bo nε-εε? Ni kele' ki ye Eli
biin' Israyel yaab Uwien saan ki ye: 3 «Yonbdaan,
bi kuku' a'ñɔbonsɔknb, ki wewe' a'ponpob. Min
baba nε sien', nε bi nuunh bε rí ku n'mɔ.» 4 Ama
Uwien jiiin' wɔ ki ye: «N sien' n'ba bijeb bà ηa
gbaan' ki pèke' ubul Baal nnɔ itur ilole nε.» 5 Ni
te nnɔ nε haali nin dinnɔ, Israyel yaab ni ni sien'
binikàankaab bà Uwien gènde' bε u'nimònt bo nnɔ

nε. ⁶U là gènde' be u'nimònt bo nε na yé bi'tùon bo. Ní bi yé bi'tùon bo nε la, Uwien ya nimònt ña ji bi li yé nimònt.

⁷Nnò la, ti nín li ye ba? Israyel yaab nuun' nà nnò, ba laa' nè, Uwien gènde' bà nnò nε laa' nè. Bitab nnò wòn, Uwien cère' bi'yul faa nε. ⁸Ní te ten ní kele' ma *Uwien ya gbònkú ni nε. Ní kele' ki ye: «Uwien fùòre' bi'yεnm, nε ki cère' bi'nun ña lenh, bi'tub ña ciìh kí lá baa fεnfennò wuò.»

⁹*Dafid mò là len' bi'bo ki ye:

«Bi'jier ní li yé bi'bo kudiεku, kí li yé bi'bo ticuòr, kí li yé bi li lεke nà bo kí lu, kí li yé bi'bo utudεre wà bi kpε wù.

¹⁰Cère bi'nun ní bònde bi ji la lenh, kí cère be ní li tuu ki niibeh ibuòn.»

¹¹Nεn bo, n niireh nε-a, Israyel yaab lu' ñò bi la ji ní fii kpεlkpεl nε-εε? Na te nnò fiebu! Bi'lum nnò bo nε bà ña yé Israyel yaab mò li ñmεre. Nεn nε li fin bi'ponponbe. ¹²Ní yé *Sufmbε ya biil cère' uñendun laa' mimònm Uwien saan, nε bi'lum cère' bà ña yé *Sufmbε mò laa' lifaal Uwien saan la, bi lá li lε miñmεrm kí tí gben ma nnò, ní ji li te mila bo?

Bà ña yé Sufmbε ya ñmεrm ya gber

¹³Tò, n ji cinbe ki lienh ninbi bà ña yé *Sufmbε nnò nε. *Yesu sòn' nni ní tòke nε u'gber ma nnò, n poknh n'tuonl bugben bo nε, ¹⁴ki daan ki ye ní tuo' la, ní fin n'bol ya nib ya mutuol ñò kí ñmien bi'ni bi'ba nε. ¹⁵Ní yé Uwien wie' *Sufmbε ki cère' wòn nin inibotò yà te uñendun ni taan' buñòbu la, u lá

li liebe kí teke be ma nnɔ, nǐ ji li te mila bo? Na li yé bitenkpiib ya mekrm-ii?

¹⁶ Tɔ, Uwien si kpɔnɔ ya niba bó la, nǐ wuɔn' ki ye wɔn si kpɔnɔ nnɔ keke ne. Uwien si busubu ya ñaan la, nǐ wuɔn' ki yé wɔn si bu'sigben mɔ ne. ¹⁷ Israyel yaab te ten olifi ya sucaankaabu búa bi cɔre' bu'sigben iba ne, ki taa' bà ña yé Israyel yaab ki te ten olifi ya subu búa pen' kumuɔku ni nnɔ ya sigben ki nebn' ki kpɔbn' yà sien' nnɔ bo ne. Fɛnfennɔ sin nin yà sien nnɔ ke ji jondeh busubu nnɔ ya ñaan yà jindeh bù nnɔ bo ne. ¹⁸ Nen bo, la jebnh a'ba bi cɔre' isigben yà nnɔ bo. A li tien mila kí jebn a'ba, kimε na yé sin ne tuke isiñaan, isiñaan ne tuke ñe.

¹⁹ Nba la, a li ye: «Bi cɔre' isigben nnɔ ñɔ be ní taa min ne kí nebn i'bùol.» ²⁰ Imàn, isigben nnɔ ña teke' Uwien ki jin', ne bi cɔre' yǐ, sin teke' Uwien ki jin' ne bi taa' ñe ki nebn' i'bùol. Ama a la nín li jebnh a'ba, á li fenge. ²¹ Kimε Uwien cɔre' busubu ya sigbenmàn la, a ben ki ye u li dàan sin wà yé usigbennεbnke nnɔ ne-εε? ²² Sekn kí bende Uwien ya nimànt nin u'biεrm. U bre binib bà ña ji pe u'bo nnɔ bo, ne ki teh sin wà pe u'bo nnɔ tinimànt. A tuu ki pe u'bo la, u li tuu ki teh ñe tinimànt ne. Nnɔ ña ní la, u li wiε a'mɔ ne. ²³ Nǐ te nnɔ ne Israyel yaab mɔ bo: bi wie' bi'yufaa la, Uwien li jiin be kí nebn bi là cɔre' be ná saan nnɔ ne. U ñmɔbe mituɔm wɔ ní jiin be kí nebn. ²⁴ Sin wà yé olifi ya subu búa pen' kumuɔku ni ya sigben bi taa' ñe ki nebn' olifi ya sucaankaabu bo nnɔ, a yé usigbencaan ne, ña yé busubu nnɔ ya sigbenmàn. Nnɔ ne Uwien ye wɔ ní jiin kí nebn busucaankaabu nnɔ ya sigbenmàn

bu'bo la, na ní li faa.

Israyel ke li ηmere ne

²⁵ N'yaabe, n yíe ní tóke ne tigbeɓalkaar tuba ne, ηɔ ni la li maaleh ki teh ni yé biyɛnfodenb. Israyel yaab biba li li ηmabe uyufaa ne haali nin uyo wà bà ηa yé Israyel yaab ke li paan Uwien ya sen bo.

²⁶ Nnɔ ne Israyel yaab ke li ηmere, ten ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni. Ní kele' ki ye:

«Uηmienl li ñe Siyɔn ya du ni ne,
kí gben Sakɔb ya yaabii ya biil.

²⁷ N li gben bi'biere,
n li cuo nin be kujɔtieku kùa nnɔ níno.»

²⁸ Tɔ, bi yíe' tigbemɔnmɔnt ma nnɔ, ne ki kpende' Uwien ya nennendb ηɔ ninbi ne ní jonde. Ama Uwien biɛ ki yíe be ne kí ñe bi'yaajeb bo, kimɛ wɔn ne là gènde' be ki tien' u'yaab. ²⁹ Kimɛ Uwien pun' unil bupaabu bùa la, wa liebeh ki teknh bù, u tí yin' unil la, u yin' wɔ ne, wa lèbreh u'yennaale.

³⁰ Imɔn, uyo bo ni'mɔ ηa là boh Wien. Ama fɛnfennɔ *Sufmbe ηa bon' Uwien ma nnɔ ne u muɔ' ne micɛɛkm. ³¹ Fɛnfennɔ ba bon' Uwien ma nnɔ ne Uwien muɔ' ne micɛɛkm. Nɛn ne li cère Uwien ní muɔ bi'mɔ micɛɛkm. ³² Kimɛ Uwien kuɔn' binib ke uyufaa ni, ηɔ wɔ ní muɔ bi'ke micɛɛkm ne.

Uwien ya yeɓn ηa ηmabe kpaanm

³³ Bo! Uwien ya faal mɔ laan yebe-a!

U'yɛnfuom nin u'benm yebe cɛen ne!

Nil ηa ní fre kí bɛnde u'yennaale,

ka ní fre kí bɛnde u teh ma bo mɔ.

³⁴ «ηme ben Yonbdaan ya yennaale?

ηme li fre kí gbiere wɔ?

³⁵ Bii ηme kpiɛ' ki de' wɔ nibonn,

ηῶ wṵ ṛ jiin kí pè wṵ?»

³⁶ Nibonn ke ṛien' wṵn saan ne. Wṵn ne cère' ni'ke te, ne wṵn si ni'ke mṵ. Wṵn si ukpieke uyo wṵ ṛa ηmṵbe gbenm. Ami.

12

Kristo yṵ li ηmṵbe mitetem mṵ

¹ Nen bo, n'yaabe, Uwien ya nimànt bo ne n gbiereh ne ní taa ni'ba kí de Uwien ten kitṵtuṵrwenk kà fuobe, ki mṵn, ki sṵnge Uwien ya yenm. Nen ne yé mipum ma sṵnge Uwien ya yenm. ² Ni la li te ten uṛendun wuu ya nib. Ama cère men Uwien ṛ lèbre ni'yenmaale kí de ne iyenmaalfaan ηῶ ní li sekndeh kí bende Uwien yíe nà: nà mṵn, ka pṵre' niba, ki sṵnge u'yenm.

³ Tṵ, Uwien de' nni bupaabu bùa nnṵ bo, ne n tṵkeh ni'ke ki teh ni la li bùh ni'ba ki gèbreh ni kpe ma bo. Unil ke ṛ tṵṵre kí bende u yé wṵ, ki li bùh u'ba ki kpàandeh Uwien cère' u teke' Kristo ki jin' ma bo. ⁴ Unisaal ya gbenent te tuba ne, ki ηmṵbe igbenenbel ì yebe. Ama i'ke ṛa te tṵon. ⁵ Ti'mṵ yaam te nnṵ ne. Nin ti yebe ma ke nnṵ ti taan' nin Kristo ma nnṵ, ti ji te tigbenent tuba ne, ne wṵ ke yé tigbenent nnṵ ya gbenenbel ki tuuke i'tṵ bo. ⁶ Uwien ya juokm bo ne u de' ti'ke bupaabu jeje. Nen bo, Uwien de' wṵ uṛbonsṵkn ya paabu la, udaan ṛ li sṵkndeh ki kpàandeh Uwien de' wṵ mitekjim ma bo. ⁷ Uwien de' wṵ bupaabu wṵ ṛ li toreh binib la, wṵ ṛ li toreh. Uwien de' wṵ bupaabu wṵ ṛ li wṵknh la, wṵ ṛ li wṵknh. ⁸ Uwien de' wṵ bupaabu wṵ ṛ li saakreh binib ya gbenent la, wṵ ṛ li saakreh binib ya gbenent. Uwien de' wṵ bupaabu wṵ ṛ li punh

binib tibont la, wə́ rí li punh ki la cuəleh. Uwien de' wà ticiənt wə́ rí li likeh binib la, wə́ rí li sən̄h u'tuonl mən̄mən̄m. Uwien de' wà bupaabu wə́ rí li muəh binib micεεkm la, wə́ rí li muəh bε nin lifēsəngl.

⁹ Ní li yíe binib imənmən̄. Cère mən̄ ni'nun rí li món nà mən̄ ya tienm bo, kí li nen nà bre. ¹⁰ Ní li yíe táb tən ninjiəb yíe táb ma bo. Ní li ñikndeh ki boh táb, ama ní cère mibom rí li kp̄l̄ereh ki ñeh ninbi. ¹¹ Li yíe mən̄ lituonl ki la tiinh gbən̄nbien. Cère mən̄ ni'nun rí li món Yonbdaan ya tuonl bo. ¹² Ni ηməbe lidend̄nl là u'saan nnə cère mən̄ ni'yenm rí li sange li'bo. Ní li ηməbe kuminku ijend ni, kí li kàareh uyo kε. ¹³ Ní li toreh Uwien ya nib bà ñ̄ p̄re' bε, kí cère ni'nun rí li món bicenb ya tek̄m bo. ¹⁴ Ní li kàareh Uwien wə́ rí tien binib bà jèndeh nε nnə u'mən̄m. Ní li teh wə́ rí tien bε u'mən̄m, ni la teh wə́ rí wiε bε ὴum. ¹⁵ Li poknh mən̄ nin bà poknh, kí li muəh nin bà muəh. ¹⁶ Li lienh mən̄ ki ciih táb bó. La li wə́ngēh mən̄ ni'ba, li jiiendeh mən̄ ni'ba tingi binib ya nun bó, ki la maaleh ki teh ni yé biyēnfodēnb.

¹⁷ Unil tien' ηε nà bre la, la jiiin wə́ nà bre. Li nuunh mən̄ ní li teh nà mən̄ binib kε ya nun bó. ¹⁸ Ní yé ni li fre, nε ñ̄ li ñ̄ε ninbi nε la, li ñ̄ikndeh mən̄ kí li ηmε nin unil kε. ¹⁹ N'jotieβε, unil tien' nε nà bre la, ninbi nin ni'yul la nuunh ní tu wə́ f̄ēnl, ama cère mən̄ Uwien ya mutuol rí fii wə́ rí tien u li tien ma. Kimε ñ̄ kele' *Uwien ya gb̄nku ni ki ye Yonbdaan ye: «Min nε li tu lifēnl, min nε li jiiin unil kε u'tuonl kp̄ε ma bo.» ²⁰ Ní liēbe' ki kele' ki ye: «Mikònm ηməbe a'nenn̄nd la, de wə́ wə́ rí ji, uñuñun ηməbe wə́ la, de wə́ miñunm. A teh nnə la, ni naan tən a woreh imukuə̄n nε ki cokndeh u'yul

bo.» ²¹ La cère mibièrm ní faake nin ηε. Li faa nin mibièrm a'mənm bo.

13

Li boh mən udu ya ciənb

¹ Unil κε ní li boh biciənb bà likeh udu nnə. Kimε nil ηa yé ciə nηə Uwien ηa tien' wə ciə. Bà κε yé udu ya ciənb nnə, Uwien nε tien' bε biciənb. ² Nən bo, wà κε yīe' udu ya ciə ya ñəbu bó la, u yīe' Uwien sien' ki ye nən li te ma bo nε. Unil teh nnə la, u nuunh u'ba bo utudεre nε. ³ Nnə nε binib bà teh nà mən ηa fεnge udu ya ciənb, bà teh nà bre nε fεnge bε. Nən bo, ηa yíe á li fεnge bε la, li teh nà mən, ηə bε ní li pèkeh ηε. ⁴ Kimε udu ya ciənb sən h Uwien ya tuonl là li pukn ηε a li te mən mən nε. Ama a teh nà bre la, li fεnge. Kimε na yé fεnm nε udu ya ciənb ηməbe usen bε ní dεre a'tub. Bi diēh binib ya tub la, bi sən h Uwien ya tuonl nε bε ní wuən kí ye Uwien ya mutuol fih bà teh nà bre bo. ⁵ Nən bo, na yé ni boh udu ya ciənb ki fεnge utudεre baba nε. Ama ni boh bε kimε ni'yεnm ni, ni bεn ki ye nən nε mən.

⁶ Nən bo nε ni pèh lεnpə. Kimε lεnpotekb nnə, Uwien nε sien' bí'mə bε ní li sən h li ya tuonl nin inunmón. ⁷ Li teh mən unil κε u kpe ní li teh wə nà. Li pèh mən lεnpə ki diēh bilεnpotekb, kí li pèh tikre ki diēh tikrtekb, kí li boh bà kpe ní li boh bε, kí li selndeh bà kpe ní li selndeh bε.

Li yíe mən təb

⁸ La ηməbe mən uba fēnl. Lifēnbaabl là ni li ηməbe lè si: ní li yíe təb nε, kimε unil wà yíe u'tə la, udaan bon' *yiko ye nà κε nnə nε. ⁹ Imən, *yiko

wà ye: «La teh nanmaal, ki la ku nil, ki la suh, ki la ηmabe nunfàke utò ya bonn bo» nin wà ke sien' nnò taan' ki te yikobaab wà ye: «Li yíe a'tò ten a yíe a'ba ma bo» nnò ni nε. ¹⁰ Unil wà ηmabe miyíem ηa teh u'tò ná bre. Nεn si unil ηmabe miyíem la, u boh *yiko ye ná ke nnò nε.

Bonde mεn kí li gu Kristo ya baam

¹¹ Tò, n lienh nnò kime ni ben ti te uyo wà. Ní yé uyo wà ni li finde migùnm bo nε. Kime lidaali là ti li ηmere nnò ηa ji fàke ten lidaali là ti teke' Kristo ki jin' nnò. ¹² Kuyòku gèbre'-a! Kutaaku ya wendm ηa ji fàke. Nεn bo, cère mεn tí daan licinñunl ya tuonl, kí bèle kuwenwenku ni ya jεwεnt. ¹³ Cère mεn tí li te mòmòmnm ten binib te ma uwien ni. Cère mεn ti la li yíe uninfeñjin, ki la ñuh ki yibeh, ki la teh sònsòndl, ki la teh fεnfεnm, ki la kònñ jεr, ki la ηmabe nεnk. ¹⁴ Taa mεn Yonbdaan *Yesu Kristo kí tien ni'liεrl, ki la ji ní de ni'gbεnεnt sen tù ní tien tù yíe ná.

14

La biindeh mεn tób jier ya jim bo

¹ Tò, teke mεn wà ηa faa tekjim ni, ki la nieh nin wò u maaleh ma bo. ² Nba la, uba li fre kí maale kí ye tijier tuba ηa kùò u'tekjim bo, kí lε wà ηa faa tekjim ni nnò kùò tinònt, nε ki jinh tikpinfer baba. ³ Wà jinh ni'ke nnò, la li séreh wà jinh tijier tubambε nnò. Wà mò ηa jinh tijier tubambε nnò, la biindeh wà jinh ni'ke nnò. Kime Uwien teke' u'mò nε. ⁴ A yé ηme ki biindeh u'tò ya tonsònl-i? U teh ní mòn bii u teh na mòn la, ní likeh u'cεnbaa nε. Nε u

li tien nè ní li mən nε, kimε Yonbdaan li fre kí sere u'ciék bó.

⁵ Ní te nnə nε iwentun mə bo. Uba maaleh ki teh iwentun iba cən' i'tə nε, utə mə maaleh ki teh i'kε te miba nε. Unil kε ní li teh u maaleh ma bo.

⁶ Unil wà boh liwentunl liba ki cən' i'tə la, u boh lè ki selndeh Yonbdaan nε. Unil wà jinh ni'kε la, u jinh ki selndeh Yonbdaan nε, kimε u faareh Uwien nε kí yaan kí ji. Wà mə ηa jinh tijier tubamε nnə, wa jinh tù ki selndeh Yonbdaan nε, kimε u'mə ηa jinh tù ki faareh Uwien nε. ⁷ Ti'ni uba ηa fuobe ki de' u'ba. Uba mə ηa kpuokeh ki dienh u'ba. ⁸ Ti fuobe la, ti fuobe ki de' Yonbdaan nε. Ti tí kpo' la, ti kpo' ki de' Yonbdaan nε. Nən bo nε ti fuobe bii ti kpo' la, ti yé Yonbdaan yaab nε. ⁹ Kimε Kristo kpo' ki mεkre' bitenkpiib ni, ηə wə ní li yé bitenkpiib nin binifuob kε ya Yonbdaan nε. ¹⁰ Nε sin, ní te nnə la, bε tien' a biindeh a'tə? A'mə, bε tien' a séreh a'ninjε? Ti'kε li jo kí sere Uwien ya nun bó, nε wə ní bu tε tibuur. ¹¹ Kimε ní kele' *Uwien ya gbənkú ni ki ye:

«Min Yonbdaan wà fuobe nε len' ki ye:

nisaal kε nisaal li gbaan n'nintuəli,

kí yàare u'ñəbu kí ye min nε yé Uwien.»

¹² Nən saan nε unil kε li təke [Uwien] u tien' ma bo.

Uba la cère u'tə ní ture Uwien ya sən ni

¹³ Nən bo, cère mən ti daan' təb ya biinm. Ni li cε nà bo si: ni la tien' niba nè ní tuln ni'yə Uwien ya sən ni, kí cère wə ní kə libiil ni. ¹⁴ Yonbdaan *Yesu bo, n mənbe ki bən ki ye jier tuba ηa yé jəknt. Unil ye tijier tuba yé tijəknt la, tù yé tijəknt wən baba bo nε. ¹⁵ A jinh tijier ki bən ki ye ní li saa a'tə ya yənm la, ηa ji kpe yíem ya sən. La cère Kristo kpo'

unil wà bo nnò ní juore fεnm a jinh tijier tà nnò bo. ¹⁶ La cère mεn nibonn nà mən ki de' nε nnò ní li yé nibonn nà bi'təb li suke nε ni'bo. ¹⁷ Kimε Uwien ya bεl ηa yé jim nin n̄unm ya gbεr. Lì yé tibont tà *Mifuoñaanm dienh tε tù nnò ya gbεr nε. Tun si: tigbεmənt nin uyenduən nin uyensənge. ¹⁸ Unil ηməbe mi ya tetem, ki sən̄h ki dienh Kristo la, Uwien ya yεnm sənge u'bo nε, nε binib pèkeh wə.

¹⁹ Nεn bo, cère mεn tí li nuunh nà li cère tí li kpε buñəbu, ki li cère ti'ni wà kε ní li faakreh mitekjim ni. ²⁰ La saah Uwien ya tuonl tijier bo. Imən, jier tuba ηa yé jəknt, ama nà bre si: unil li ji tijier tà nè ní tuln u'tə Uwien ya sεn ni nε. ²¹ Nà mən si: á dāan tinənt nin midaam nin tijier tà kε li tuln a'yo Uwien ya sεn ni nε. ²² A'tekjim bo a ηməbe iyεnmaale kε tu ya bont bo la, cère nè ní li te a'fɛl ni Uwien ya nun bó. Unil wà jεke' wə ní tien nibonn u'yεnmaale ηa biindeh wə la, Uwien ya mən̄m te u'bo nε. ²³ Ama unil jinh tijier ki jieh la, u biindeh u'ba nε Uwien ya nun bó. Udaan jieh ma nnò, wa teh mitekjim ye ma bo, kimε nà kε ηa yé tekjim yaann yé ibiere nε.

15

Li toreh mεn təb bε ní faake mitekjim ni

¹ Tinbi bà faa mitekjim ni nnò, ní mən tí li toreh bà ηa faa tekjim ni nnò nε bi'jiint ni, ki la li nuunh tí li teh ti'yεnm yíe ma. ² Cère mεn ti'ni wà kε ní li teh nà sənge u'tə ya yεnm, ki mən ki de' wə, kí li toreh wə wə ní faake mitekjim ni. ³ Kimε Kristo ηa là nuunh wə ní li teh u'yεnm yíe ma. Tεn n̄i kεle' ma *Uwien ya gbənk̄u ni ki ye: «Bà sukreh ηε nnò, ya suk juore' min bo nε.» ⁴ Nà kε là kεle' *Uwien

ya gbɔnku ni uyo bo nnɔ, nɪ lɑ keɫe' nɛ ɾ wɔkn tɛ nɛ. Nɪ lɑ keɫe' nɛ ɾ de tɛ kuminku nin uyɛnduɔn ɲɔ tɪ li ɲmɔbe lidɛndɛnl nɛ. ⁵ Uwien wɑ yɛ kuminku nin uyɛnduɔn ya daan nnɔ, ɾ cɛrɛ nɪ li lienh ki ciɪh tɔb bɔ *Yesu Kristo yɛ ma bo, ⁶ ɲɔ ni'kɛ ɾ taa iyɛnmaale iba kɪ kpaan buɲɔbu, kɪ pɛke Uwien, tɪ'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa.

Kristo baa' unil kɛ bo nɛ

⁷ Nɛn bo, li teknh mɛn tɔb tɛn Kristo teke' nɛ ma ɲɔ nɛ ɾ de Uwien ukpɛke. ⁸ N tɔkeh nɛ nɛ, Kristo lɑ tien' *Sufmbɛ ya tonsɔnl, ɲɔ Uwien lɑ puɔn' bi'yaajɛb nɑ nnɔ nɛ ɾ tien nɛ. Nɛn nɛ wɔngɛh ki teh Uwien yɛ umɛmɔndaan. ⁹ Kristo baa' ɲɔ bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ mɔ ɾ kpɛke Uwien kɪ ɲɛ u muɔh binib micɛcɛkm ma nnɔ bo nɛ tɛn nɪ keɫe' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Nɛn bo nɛ n li pɛke ɲɛ inibol kɛ ni,
kɪ gɛ iyuɔn kɪ donde ɲɛ.»

¹⁰ Nɪ tɪ keɫe' ki ye:

«Ninbi inibotɔ nnɔ,
li poknh mɛn nin Uwien ya nib.» ¹¹ Nɪ tɪ liebe' ki
keɫe' ki ye:

«Ninbi inibotɔ kɛ,
li pɛkeh mɛn Yonbdaan,
inibol kɛ ɾ li dondeh wɔ.»

¹² Esayi mɔ lɑ len' ki ye:

«Unil uba li ɲɛ Yɛsɛ ya bol ni,
wɔn nɛ li fii kɪ li ɲmɔbe mituɔm inibol kɛ bo,
inibol kɛ li ɲmɔbe lidɛndɛnl wɔn bo nɛ.»

¹³ Uwien wɑ yɛ lidɛndɛnl ya daan, ɾ de nɛ uyɛnsɔngɛ nin uyɛnduɔn kɪ gbien isɛn kɛ ni, kɪ ɲɛ ni'tekjim bo, ɲɔ *Mifuoɲaanm ya tuɔm ɾ cɛrɛ ni'dɛndɛnl nnɔ ɾ li yɛbreh ki gbiekeh.

Pəl lienh u'tuonl bo

¹⁴ N'yaabe, ninbi ya b̀uol wən, min nin n'yul ben n'yenm ni ki ye ni'nimənt yebe ki gbien', ni ηməbe mibənm isen ke ni, ki li fre kí li gbierēh təb.

¹⁵ Nin nen ke n mēnge' lifəl ki kele' kugbənkku kuu ni nibembē saan, ηə́ n̄ tiere ne tigber tā ni kpiē' ki cii' t̀u ηə́ ne. N kele' nnə́ kí n̄e Uwien là de' nni bupaabu b̀uā ¹⁶ki tien' nni *Yesu Kristo ya tonsənl bà ηa yé *Sufmbē saan nnə́ ne. N sən̄h lituonl nnə́ ten utətuərke ne, ki təkēh bà ηa yé *Sufmbē nnə́ Uwien ya gbəmən̄mənt, ηə́ bé n̄ li yé lituərl là *Mifuoñaanm cère' l̄i yé Uwien yaal, u'yenm sange li'bo.

¹⁷ *Yesu Kristo bo ne n li fre kí jēbn n'ba n sən̄h lituonl là ki dien̄h Uwien nnə́ bo. ¹⁸ Kimē ma n̄ fre kí mēnge fəl kí len niba bo, kí kende Kristo taa' nni n sən̄' lituonl là ki cère' bà ηa yé *Sufmbē boh Uwien nnə́ bo. N'lenm nin n'tuon ni ne u tien' n̄e, ¹⁹ kí n̄e miyək̄m ya bont nin Uwien ya Fuoñaanm ya tuəm bo. Nnə́ ne n fre' ki təkē' Kristo ya gbəmən̄mənt ni'ke saan, ki n̄en' Yerusalem ki t̄i baa' Iliri ya tinfenm ni. ²⁰ N'nun là mən̄ n̄ təkē tigbəmən̄mənt nnə́ nib ηa laan là cii' Kristo ya yel nà saan nnə́ ne, kimē ma là yíe n̄ ηuən uba ya tenpuul bo. ²¹ N là yíe n̄ tien ten n̄i kele' ma *Uwien ya gbənkku ni nnə́ ne. N̄i kele' ki ye:

«Ba là təkē' binib bà u'gber nnə́ li lē wə,
ba ηa là cii' u'gber nnə́ li cii t̀u.»

Pəlye wə́ n̄ jo Erom bó

²² Nen ne là tuu ki piendeh nni ki cère' ma fre' ki baa' ni'saan. ²³ Fēnfēnnə́ ma ji ηməbe tuonl iten nnə́ ni. N n̄en' ibin ibin ki nuunh n̄ baa ni'saan, ne ka laa' b̀onl. ²⁴ Ama n yíe n̄ jo España. N daan n joh

nε la, rí ñε kí lε nε, kí jonde ni'tontɔkn bo waamu ηɔ ní tore nni rí baa ni'bó.

²⁵ Ama fεnfεnnɔ, n laan joh Yerusalem nε Uwien ya nib ya torm bo. ²⁶ Kimε Kristo yaab bà te Maseduɔnn nin Akayi ya tinfεnm ni nnɔ cèkre' bi'yεnm bε rí tore Kristo yaab bà yé bijiinb ki te Yerusalem ni nnɔ. ²⁷ Imɔn, bi là cèkre' bi'yεnm nε, nε nì li bi kpe bε rí tore bε nε. Kimε *Sufmbε laa' Uwien ya mɔnm mà nnɔ, bi gbiire' mè nin bà ηa yé *Sufmbε nε. Nεn bo nε nì kpe bà ηa yé *Sufmbε mɔ rí gbiire bi'bont nin Sufmbε. ²⁸ N taan' mipum nnɔ ki gben', ki taa' ki jon' Yerusalem ki tì de' bε la, n li ñε ni'saan nε kí yaan kí jo España ya du bó. ²⁹ Nε n ben ki ye n we ní ni'saan la, n li baa nin Kristo ya mɔnm mà yebe nε.

³⁰ N'yaabε, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nin *Mifuoñaanm ya yíem bo, nε n gbáanh nε, ní tore nni kí li kàareh Uwien ki dienñ nni, ³¹ ηɔ wɔ rí ñεn nni Sude ya tugbendεnb ya nuɔ ni, kí li kàareh wɔ mɔ ki teh wɔ rí cère mipum mà n tuke mè ki joh Yerusalem bó nnɔ, Uwien ya nib rí tì teke mè mɔnmɔnm. ³² Nnɔ nε Uwien tuo' la, n li baa ni'saan nin uyεnsɔnge, kí fuore waamu. ³³ Uwien wà yé uyenduɔn ya daan rí li te nin ni'kε. Ami.

16

Ifuonde

¹ Tɔ, n yíe ní teke ti'ninsε Febe nε. U yé wà sɔnh Kristo ya taanl là te Sankre ya du ni nnɔ ni nε. ² Yonbdaan ya yel bo, teke mεn wɔ tεn nì kpe bε rí li teknh Uwien ya nib ma bo. Uyo wà kε u lá cieke ní tore wɔ la, ní tore wɔ. Kimε wɔn mɔnɔn là tore' binib bi yebe. U là tore' min mɔnɔn.

³ Ní fuonde Prisil nin Akilas kí de nni. Bi yé n'tonsɔnlieb nɛ *Yesu Kristo ya tuonl ni. ⁴ Bi là nuunh bɛ ní ɲmien min nɛ ki tí benh bɛ ní kpo. Nɛn bo nɛ n faareh bɛ. Na yé min baba nɛ faareh bɛ, Kristo ya táan yaab bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ mɔ kɛ faareh bɛ nɛ. ⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà taakeh bi'den ki kàareh nnɔ mɔ kí de nni. Ní fuonde n'jɔ Epayinɛt kí de nni. Wɔn nɛ kpiɛ' ki teke' Kristo ki jin' Asi ya tinfɛnm ni. ⁶ Ní fuonde Mari kí de nni. U'gbɛnɛnt ben' ni'bo cɛɛn nɛ. ⁷ Ní fuonde n'ninjieɓ Andronikus nin Yuniyas. Min nin bɛn nɛ là te lipɛkl ni. Bi ɲmɔbe liyel *Yesu ya tondb saan. Bi kpiɛ' ki teke' Kristo ki jin' nin nni mɔnɔn.

⁸ Ní fuonde n'jɔ Ampliyatus kí de nni. N yíe wɔ ki gbien' Yonbdaan bo nɛ. ⁹ Ní fuonde n'jɔ Urbɛn. U yé ti'tonsɔnlie nɛ Kristo ya tuonl ni. Ní fuonde n'jɔ Stakis mɔ kí de nni. ¹⁰ Ní fuonde Apɛlɛs wà wuɔn' ki ye u mɔnbe ki yé Kristo yɔ nnɔ kí de nni. Ní fuonde Aristobul nin u'den yaab. ¹¹ Ní fuonde n'den yɔ Herodiyɔn, kí fuonde Narsis nin u'den yaab bà pɛ Yonbdaan bo nnɔ. ¹² Ní fuonde Trifɛnn nin Trifos bà ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nnɔ, kí fuonde ti'jɔ Pɛrsid wà mɔ ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nnɔ. ¹³ Ní fuonde Yonbdaan ya tonsɔnmɔn Lufus nin u'naa wà yé n'mɔ ya naa nnɔ. ¹⁴ Ní fuonde Aɛnkirt nin Flegon nin Hɛrmɛs, kí fuonde Patrobas nin Hɛrmas nin ti'ninjieɓ bà te bi'saan nnɔ. ¹⁵ Ní fuonde Filolɔg nin Yuli, kí fuonde Nere nin u'ninsɛ nin Olimpás nin Uwien ya nib bà kɛ te bi'saan nnɔ. ¹⁶ Ní fuonde ni'tɔɓ mɔnmɔnm. Kristo ya táan yaab kɛ fuondeh nɛ.

Igbierfɔrke

17 N'yaabe, n gbáanh nε nε, liike mεn ni'yul bo nin binib bà boreh nε ki cèreh ni tùreh nnò. Bεn nε nieh nin bi là tòke' nε Uwien ya gber tà nnò. Ni la nekndeh bi ya nib, 18 kimε ba yé ti'Yonbdaan Kristo ya tonsònb. Bi sành bi'pòr bo nε, nε ki ηmòbe uñòηmaa, ki lεreh binib bà ya bεnm ηa yebe. 19 Ninbi bεn wòn, unil kε bεn ni ηmòbe mibom ma bo. Nεn nε cère' n'yεnm sange ni'bo. N yíe ní li ηmòbe miyεnfuom kí gbien, kí li teh nà mòn nε, kí li ceke ki lòkeh nà bre. 20 Na ní wuòke Uwien, uyenduòn ya daan, li cère ni tε kí mεre *Satan. Ti'Yonbdaan *Yesu ní juoke nε.

21 N'tonsònlie Timote fuondeh nε. N'den yaab Lusiyus nin Sasòn nin Sosipater mò fuondeh nε.

22 Min Tεtiyus wà Pòl cère' n kεle' kugbònkku kuu nnò mò fuondeh nε Yonbdaan ya yel bo.*

23 Gayus wà teke' min Pòl nin Kristo ya taanl yaab kε ya cènkku nnò mò fuondeh nε. Erat wà ηuuke udu wuu ya like nnò mò fuondeh nε. Ti'ninje Katus mò fuondeh nε.

[24 Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nε. Ami.]†

25 Cère mεn tí kpiεke Uwien. U ηmòbe mituòm mà li cère tí li faa mitekjim ni. N tòkeh *Yesu Kristo ya gbεmònmmònt tà nnò nε ye nnò. Tù là buò nε haali uyo bo nε Uwien kpiire' tù, 26 ki cère' fεnfennò tù te upaan bo. *Uwien ya ñòbonsòknb là kεle' tù bi'gbònt ni ma nnò nε cère' tù ji te kuwenwenku ni. Uwien wà tuu ki te nnò, nε là sien' ki ye inibol kε ní cii tù, ηò kí li ηmòbe mibεnm kí teke wò kí ji kí

---

* 16:22 Pòl nin u'yul ηa cinbe ki kεle' kugbònkku bugben. U lienh nε uje uba cengeh ki kieh bi yih wò Tεtiyus. † 16:24 Bi kpiε' ki kεle' tigbònt tà nnò ya tuba ni migbiirm 24 ηa te tu'ni.

li boh wɔ. ²⁷Uwien baba ne yé uyɛnfodaan, ki kpe ukpɛke uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm *Yesu Kristo bo. Ami.

Uwien ya Jɔtiefɛnku ya gbɔnku
The New Testament in the Ngangam language of Togo
copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ngangam

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Ngangam

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30
